

ФІНАНСОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПРИРОДА

FINANCIAL OFFENSE: ECONOMIC AND LEGAL NATURE

Уртаєва Л.Г., к.ю.н.,

викладач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

Статтю присвячено висвітленню питань, пов'язаних із аналізом фінансових правопорушень шляхом детермінації економіко-правової природи фінансових правопорушень, ключових ознак їх складу.

Фінансове правопорушення визначено як протиправне діяння, що вчиняється в публічній сфері шляхом порушення норм фінансового законодавства, за яке встановлено юридичну відповідальність.

Досліджено наукові підходи до визначення фінансового правопорушення. З'ясовано, що нормативне визначення фінансового правопорушення є відсутнім, а доктринальні підходи до тлумачення «фінансового правопорушення» не характеризуються єдністю обраних ключових ознак.

Зазначено, що традиційним є трактування фінансового правопорушення як порушення фінансового законодавства, тобто приписів фінансово-правових норм, у результаті вчинення якого спеціально уповноваженими державними органами до правопорушників застосовуються передбачені законом санкції.

Обґрунтовано економіко-правову природу фінансових правопорушень: а) економічна складова опосередкована констатацією порушення при створенні, формуванні, розподіленні та перерозподіленні фінансових ресурсів, а також спричиненням позбавлення майнового (матеріального) характеру; б) правова складова опосередкована фіксацією правовими засобами результату неправомірної поведінки в визначеній сфері суспільних відносин, що опосередковує притягнення до відповідного виду юридичної відповідальності.

Констатовано відсутність однакових складів фінансових правопорушень з вказівкою на те, що специфіка кожного з них залежить від сфери фінансової діяльності, в межах якої вчинено протиправне діяння.

Ключові слова: фінансові відносини, юридичне правопорушення, фінансове правопорушення, економіко-правова природа.

The article is devoted to the coverage of issues related to the analysis of financial offenses by determining the economic and legal nature of financial offenses, key features of their composition.

A financial offense is defined as an illegal act committed in the public sphere by violating the norms of financial legislation, for which legal responsibility is established.

Scientific approaches to the definition of a financial crime have been studied. It was found that there is no normative definition of financial crime, and doctrinal approaches to the interpretation of «financial crime» are not characterized by the unity of the selected key features.

It is noted that the traditional interpretation of a financial offense is a violation of financial legislation, i.e. prescriptions of financial and legal norms, as a result of which specially authorized state bodies apply the sanctions prescribed by law to offenders.

The economic and legal nature of financial offenses is substantiated: a) the economic component is mediated by the finding of a violation in the creation, formation, distribution and redistribution of financial resources, as well as by causing the deprivation of property (material); b) the legal component is mediated by the fixation by legal means of the result of misconduct in a certain sphere of social relations, which mediates the attraction to the appropriate type of legal responsibility.

It was established that there are no identical compositions of financial offenses with the indication that the specificity of each of them depends on the field of financial activity within which the illegal act was committed.

Key words: financial relations, legal offense, financial offense, economic and legal nature.

Дотримання фінансової дисципліни усіма суб'єктами має наслідком наповнення бюджету та формування потужної економіки. У зв'язку з чим, усі розвинуті держави світу прагнуть визначити дієвий механізм, дію якого спрямовано на добровільність сплати податків, подання звітів та вчинення інших дій, пов'язаних із сферою фінансів. Для України це питання набуло нового виміру та актуальності, з урахуванням впровадження воєнного стану. Протягом року державою вжито ряд заходів, спрямованих на послаблення системи оподаткування та створення сприятливих умов для ведення бізнесу в умовах війни і його підтримки. Зазначене продемонструвало можливість держави вчасно та ефективно реагувати на нові виклики та загрози.

З розвитком суспільних відносин підлягають трансформації та диференціюються правопорушення, залишаючи позаду традиційний їх поділ на кримінальні, адміністративні, дисциплінарні. Аналогічним чином сформувався підстави для впровадження фінансових правопорушень. Це пов'язано з тим, що фінансове право впливає на суспільні відносини шляхом встановлення прав та обов'язків між їхніми учасниками, забезпечуючи їх реалізацію можливим державно-правовим примусом в частині планомірного утворення, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів державою та органами місцевого самоврядування.

Теоретичну основу склали доктринальні висновки, яких зроблено провідними вченими в сфері адмі-

ністративного та фінансового права, зокрема такими, як: В.Б. Авер'яновим, Ю.П. Битяком, Л.К. Вороновою, В.К. Колпаковим, О.В. Кузьменком, М.П. Кучерявенком, С.В. Ківаловим, Т.А. Латковською, О.Ю. Усковим та ін. Питанням фінансово-правових санкцій та їх впливу на попередження правопорушень у податковій сфері присвячено дослідження О.О. Пунди, В.О. Хоми, М.І. Трипольської та О.А. Музики-Стефанчук.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання виділення практичних рекомендацій щодо фінансових правопорушень є запорукою для діяльності з їх попередження та запобігання, тому потребує наукового опрацювання.

Визначення сутності фінансових правопорушень пов'язано з їх економіко-правовою природою. Щодо економічної природи фінансових правопорушень, то вона опосередкована функціональним значенням фінансів в цілому. Визначення фінансів з економічної точки зору, дає змогу відзначити, що фінанси розглядають як:

- а) сукупність грошових коштів на рівні держави, галузей, підприємств та організацій;
- б) структуровані грошові відносини;
- в) спосіб управління грошима;
- г) форма та система економічних відносин на макрорівні;
- д) узагальнюючий економічний термін, який виражає як грошові кошти, фінансові ресурси, що розглядаються

в їх створенні та прямуванні, розподіленні та перерозподіленні, так і економічні відносини, зумовлені взаємними розрахунками між господарськими суб'єктами, грошовим обігом [1].

Таким чином, економічна природа фінансових правопорушень опосередкована тим, що останні певним чином спричиняють порушення при створенні, формуванні, розподіленні та перерозподіленні фінансових ресурсів.

Ще однією особливістю фінансових правопорушень економічного характеру буде виступати те, що вони спричиняють позбавлення майнового (матеріального) характеру та впливають на економічні інтереси правопорушників. При цьому, економічні інтереси є фактором, що об'єднує фінансові та економічні правопорушення. Як слушно відмічено О.Д. Несімко, ознаками економічних правопорушень виступатиме: їх корисливість, мета у вигляді отримання максимальної вигоди в результаті привласнення економічних ресурсів із порушенням принципу еквівалентності, посягання на економічний інтерес (незалежно від статусу учасників відносин). Коли йдеться про фінансове правопорушення, ключовим елементом є те, що це сфера публічних фінансів, які в будь-якому випадку стосуються економічних публічних інтересів [2]. Тобто, фінансові правопорушення та економічні правопорушення – є протиправними та такими, що мають на меті одержання економічної вигоди [3].

Правова природа фінансових правопорушень полягає в фіксації правовими засобами результату неправомірної поведінки в визначеній сфері суспільних відносин, що опосередковує притягнення до відповідного виду юридичної відповідальності. Тобто, той факт, що відбувається порушення в особливій сфері суспільних відносин – відносин, що охоплюються предметом самостійної галузі фінансового права, вказує на самостійність інститутів, які її формують.

Нормативне визначення фінансового правопорушення є відсутнім, хоча таке містилось в ряді підзаконних нормативно-правих актів, які втратили чинність, в яких під цим терміном розумілось: - як дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [4]; - дія або бездіяльність посадових осіб судів загальної юрисдикції, територіальних управлінь державної судової адміністрації та підприємств, організацій, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [5]. Окрім цього, податкове законодавство апелювало юридичною конструкцією «*податкове правопорушення*» як протиправні діяння (дія чи бездіяльність) платників податків, податкових агентів, та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених цим кодексом та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [6].

Доктринальні підходи до тлумачення «фінансового правопорушення» не характеризуються єдністю обраних ключових ознак. Традиційним є трактування фінансового правопорушення як порушення фінансового законодавства, тобто приписів фінансово-правових норм, у результаті вчинення чого спеціально уповноваженими державними органами до правопорушників застосовуються передбачені законом санкції [7]. До прикладу, Л.А. Савченко запропоновано визначати фінансове правопорушення як порушення, що врегульоване фінансово-правовою нормою та стосується порядку мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, за яке законодавством передбачається юридична відповідальність [8]. В свою чергу,

І.І. Мельничук фінансове правопорушення визначено через конкретні його різновидності, типу: незаконного використання бюджетних коштів, шахрайства під час проведення приватизації державного майна, шахрайства у сфері земельних відносин та інші [9].

Будько З.М. звернуто увагу на те, що фінансове правопорушення є суспільно шкідливим, винним діянням (дією або бездіяльністю), що порушує норми податкового законодавства, за вчинення якого передбачається фінансово-правова відповідальність [10]. Тобто, автором суттєво звужено об'єкт посягання до податкової сфери, що не є тотожною до фінансової сфери. Схожо детермінацію фінансового правопорушення запропоновано Іванським А.Й. «...як суспільно шкідливого (небезпечного) діяння (дії або бездіяльності), протиправного (такого, що порушує норми фінансового законодавства), винного діяння деліктоздатного суб'єкта (фізичної чи юридичної особи), яке зазіхає на фінансові інтереси держави і суспільства, що охороняються законом, і за яке встановлено фінансово-правову відповідальність [11]. Вказане визначення помилково вказує виключно на фінансово-правову відповідальність. Не акцентуючи увагу на спірних моментах її визначення, зауважимо, що: якщо виділяти фінансово-правову відповідальність, то вона стосується обмежень майнового характеру; кримінальна, адміністративна та дисциплінарна відповідальність не завжди має майновий характер.

Таким чином, доцільним є визначення фінансового правопорушення як протиправного діяння, що вчиняється в публічній сфері шляхом порушення норм фінансового законодавства, за яке встановлено юридичну відповідальність.

До ознак фінансових правопорушень віднесемо:

- 1) є можливою підставою для притягнення до фінансово-правової відповідальності, що має формалізований зміст і встановлена нормами фінансового законодавства;
- 2) є можливою підставою притягнення до кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності [12];
- 3) є проявом посягання на суспільні відносини, що мають: а) публічно-правовий характер (фінансові правопорушення завдають шкоду саме публічним інтересам, охорона і захист яких покладається на державу) та б) майновий (економічний) характер.

Окрім цього можна говорити, що фінансовим правопорушенням притаманно: 1) загальні ознаки (як будь-якому виду порушення): а) це діяння, яке виражено у формі дії або бездіяльності; б) є суспільно шкідливим або небезпечним, протиправним діянням, яке порушує норми фінансового законодавства та зачіпає фінансові інтереси держави; в) за його вчинення встановлено юридичну відповідальність; тощо та специфічні (видові) (тобто, ті ознаки, сукупність яких дозволяє вирізнити вказаний вид порушення від інших): а) *об'єкт посягання* – суспільні відносини, що складаються у сфері оподаткування, адміністрування митних платежів, бюджетного процесу, здійснення розрахунків у національній та іноземній валюті, проведення готівкових і безготівкових розрахунків, провадження ліцензованої господарської діяльності, банківської діяльності, державного страхування тощо; б) *предметна спрямованість* – грошові кошти, які відповідно до закону повинні бути сплачені в процесі оподаткування, адміністрування митних платежів, бюджетного процесу, здійснення розрахунків у національній та іноземній валюті, проведення готівкових і безготівкових розрахунків, провадження ліцензованої господарської діяльності, банківської діяльності, державного страхування та ін.; в) фінансово-правова визначеність – охоплює вид фінансових правопорушень, за які чинним законодавством передбачено відповідальність; г) мотивація – корисливі мотиви та мета збагачення; р) суб'єкти правопорушення –

платники податків, податкові агенти, та/або їх посадові особи, посадові особи контролюючих органів; д) суб'єкти виявлення порушень контролюючі органи та ін.

До особливостей фінансових правопорушень, як виду також можна віднести їх високу латентність, різноманітність способів їх вчинення; широке коло суб'єктів, які як правило мають високий інтелектуальний рівень, вищу освіту. Прикладом загальних ознак може бути ієрархічність, багаторівневість фінансових правопорушень, яка проявляється в тому, що будь-яка система є частиною іншої, більш широкої системи, а її елементи, в свою чергу, можуть розглядатись як самостійні системи меншого ступеня, чи порядку, складності. Фінан-

сові правопорушення входять до більш широкої системи правопорушень (економічної), в той час як фінансові правопорушення, що її складають, можуть утворювати, поєднуючись в окремі групи, певні види протиправних діянь, чи правопорушень певного виду (наприклад, бюджетні, податкові), тобто підсистеми нищого ступеня, чи рівня, складності [13].

Таким чином, приходимо до висновків про необхідність законодавчого врегулювання питання щодо фінансової відповідальності, шляхом внесення відповідних змін до Конституції України [14], Кодексу України про адміністративні правопорушення [15], Податкового кодексу України [16] та інших нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Строкович Г.В., Гончарук С.В. Взаємозв'язок економічних категорій «фінанси», «фінансування», «фінансове забезпечення», «фінансові ресурси». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 16. С. 113–120.
2. Несімко О.Д. Правопорушення в сфері економіки – конфлікт економічних інтересів. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5779/vnulpurn201685079.pdf>
3. Скакун Т.О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вчинення. *Ефективна економіка*. 2018. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf
4. Інструкція про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні: наказ голови КРУ від 03.10.1997 р. № 121. URL: akon.rada.gov.ua/laws/show/z0497-97/ed20060322/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E5+%EF%F0%E0%E2%EE%EF%EE%F0%F3%F8%E5%ED%ED%FF#Text
5. Інструкції про порядок проведення контрольних заходів контрольно-ревізійним сектором Державної судової адміністрації України, затверджені Наказом Державної судової адміністрації України від 04.02.2005 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0749-05/ed20110729/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E5+%EF%F0%E0%E2%EE%EF%EE%F0%F3%F8%E5%ED%ED%FF#Text> (втрата чинності)
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-УІ. у редакції від 25.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Романюк Ю. Фінансова відповідальність як категорія фінансового права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 231–235.
8. Савченко Л.А. Фінансове право : навч. посібник. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2001. С. 23.
9. Мельничук І.І. Форензик як форма попередження фінансових правопорушень. *Економіка та суспільство*. 2021. № 5. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/265/253>
10. Будько З.М. Фінансово-правова відповідальність за вчинення податкових правопорушень: дис... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2005. С. 84.
11. Іванський А.Й. Фінансове право: підручник. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2- видання, перероб. та доп., 2022. 721 с. С. 176.
12. Пирожкова Ю.В. Фінансове право : навч. посібник. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2012. 304 с.
13. Уртаєва Л.Г. Теоретико-правові засади запобігання фінансовим ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Уртаєва Лусіне Гагиківна ; Запоріж. нац. ун-т. 2021 р.
14. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
16. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>